

PŘEDMLUVA

Toto je kniha o obrovských rozdílech v příjmech a životní úrovni, jimiž se liší bohaté země, jako jsou Spojené státy, Velká Británie či Německo, od těch chudých, od zemí subsaharské Afriky, Střední Ameriky a jižní Asie.

Ve chvílích, kdy píšeme tento úvod, otrásá severní Afrikou a Blízkým východem „arabské jaro“; jeho začátek představovala takzvaná „jasmínová revoluce“, kterou zažehlo rozhořčení veřejnosti, když se 17. prosince 2010 v tuniském městě Sídí Bú Zíd upálil pouliční prodavač Muhammad Buazízí. Prezident Zín El-Abídín Ben Alí, který vládl Tunisku od roku 1987, čtrnáctého ledna 2011 odstoupil, ale revoluční zápal, namířený proti vládě privilegovaných tuniských elit, stále sílil a šířil se do ostatních zemí Blízkého východu. Husní Mubárak, který vládl Egyptu tvrdou rukou téměř třicet let, byl 11. února 2011 donucen odstoupit. Osud režimů v Bahrajnu, Libyi, Sýrii a Jemenu nám v této chvíli není znám.

Důvodem nespokojenosti v těchto zemích je chudoba. Příjem průměrného Egypťana se pohybuje okolo 12 % příjmu průměrného občana USA a život Egypťanů bývá o deset let kratší než život Američanů; dvacet procent obyvatelstva žije v zoufalé chudobě. Rozdíly jsou to sice značné, ve skutečnosti však poměrně malé ve srovnání s rozdíly mezi Spojenými státy a těmi nejchudšími zeměmi světa, jako je Severní Korea, Sierra Leone nebo Zimbabwe, kde v chudobě žije více než polovina obyvatelstva.

Proč je Egypt o tolik chudší než USA? Co překáží Egyptu v cestě k větší prosperitě? Nedá se s tamní chudobou nic dělat, nebo ji lze vymýt? Chceme-li se nad tím zamyslet, ten nejpřirozenější způsob je začít tím, že si poslechneme, co o svých problémech a o tom, proč se vzbouřili proti Mubárakovi, říkají sami Egypťané. Čtyřiadvacetiletá Noha Hamedová, která pracuje v jedné káhirské reklamní agentuře, objasnila své postoje během demonstrace na náměstí Tahrír (Osvobození): „Trápí nás korupce, útlak a špatné vzdělání. Žijeme ve zkorumpovaném systému, který se musí změnit.“ Další účastník demonstrace, dvacetiletý student farmacie Mosáb El Šami, dodává: „Doufám, že na konci roku budeme mít zvolenou vládu a budou zavedeny obecné svobody, že skončujeme s korupcí,

kteřá ovládla tuto zemi.“ Všichni protestující na náměstí Tahrír mluvili o zkorumpované vládě, její neschopnosti zajistit veřejné služby a o tom, že v jejich zemi neexistují rovné příležitosti. Mluvili zvláště o represích a absenci politických práv. Muhammad Baradej, bývalý ředitel Mezinárodní agentury pro atomovou energii, napsal 13. ledna 2011 na Twitteru: „Tunisko: represe + absence sociální spravedlnosti + odmítání pokojných změn = časovaná bomba.“ Egypťané i Tunisané viděli základní příčinu svých ekonomických problémů v tom, že nemají žádná politická práva. Když protestující začali systematictěji formulovat své požadavky, prvních dvanáct bezodkladných požadavků, které zveřejnil jeden z vůdců egyptského protestního hnutí, softwarový inženýr a blogger Wael Khalil, se týkalo politických změn. Záležitosti, jako je zvýšení minimální mzdy, se objevily jen v dočasných požadavcích, které měly přijít na řadu až později.

Podle Egypťanů jim v rozvoji brání neschopný a zkorumpovaný stát a společnost, kde nemohou uplatnit svůj talent, důvtip, své ambice ani jakékoli vzdělání. Vidí však také, že jejich problémy mají kořeny ve sféře politiky. Všechny ekonomické překážky, které se jim staví do cesty, vycházejí z toho, jak je v Egyptě uplatňována politická moc, kterou si monopolizovala úzká elita. Pochopili, že to je první věc, kterou musí změnit.

To si myslí Egypťané, kteří protestují na náměstí Tahrír, jenže obecně vžitý názor říká něco úplně jiného. Když se akademici a komentátoři zamýšlejí nad tím, proč je země jako Egypt chudá, většina z nich vyzdvihuje úplně jiné faktory. Někteří říkají, že chudoba je Egyptu předurčena jeho zeměpisnou polohou, protože většinu země tvoří poušť, dešťů je málo, půda ani podnebí neumožňují produktivní zemědělství. Další poukazují na kulturní vlastnosti Egypťanů, které jsou prý neslučitelné s hospodářským rozvojem a prosperitou. Tvrdí, že Egypťanům chybí etika práce a kulturní rysy, které jiným umožňují prosperovat; Egypťané přijali nauku islámu, která je s ekonomickým úspěchem neslučitelná. Třetí postoj, který převládá mezi ekonomy a politology, vychází z představy, že egyptští vládcí prostě nevědí, co je zapotřebí k tomu, aby jejich země prosperovala, a v minulosti se řídili chybnými zásadami a špatnou strategií. Kdyby se prý těmto vládcům dostalo správných rad od těch správných rádců, přišla by prosperita. To, že Egyptu vládne úzká elita, která na úkor společnosti hrabe pod sebe, je podle těchto akademiků a učenců pro pochopení hospodářských problémů země zřejmě bezvýznamné.

My budeme v této knize dokazovat, že správný názor nemají akademici ani komentátoři, ale Egypťané na náměstí Tahrír. Egypt je opravdu chudý právě proto, že mu vládne úzká elita, která si organizuje společnost na úkor širokých mas lidí

a tak, aby si zajistila vlastní prospěch. Politická moc je úzce soustředěná a využívána k masivnímu obohacování těch, kdo ji mají v rukou, jak dokládá jmění v hodnotě 70 miliard dolarů, které nashromáždil bývalý prezident Mubárak. Tím, kdo na to doplácí, je egyptský lid, a ten to pochopil až příliš dobře.

Ukážeme si, že právě tato lidová interpretace egyptské chudoby nabízí obecné vysvětlení toho, proč jsou chudé země chudé. Ukážeme si, že chudé země, ať už jde o Severní Koreu, Sierru Leone nebo Zimbabwe, jsou chudé z téhož důvodu, proč je chudý Egypt. Země jako Velká Británie a USA zbohatly proto, že jejich občané svrhli elity, které držely v rukou moc, a vytvořili společnost s mnohem širší mírou politických práv, společnost, kde se vláda zodpovídá svým občanům a vnímá jejich potřeby, a kde mohou ekonomických příležitostí využít široké masy lidí. Ukážeme, že chceme-li pochopit, proč v dnešním světě vládne taková nerovnost, musíme se ponořit do minulosti a zkoumat historický vývoj a poměry různých společností. Uvidíme, že Británie je bohatší než Egypt proto, že v Británii (nebo v Anglii, abychom byli přesní) došlo v roce 1688 k revoluci, která změnila politické, a tudíž i ekonomické poměry národa. Lidé si vybojovali více politických práv a využili jich k rozšíření svých ekonomických možností. Výsledkem byl zcela odlišný politický a ekonomický vývoj, který vyvrcholil průmyslovou revolucí.

Průmyslová revoluce a technologie, které zplodila, se do Egypta nedostaly; zemi ovládala Osmanská říše, která s ní nakládala téměř stejně jako později Mubárakova rodina. S osmanskou vládou nad Egyptem skoncoval v roce 1798 Napoleon Bonaparte, pak ale země padla do rukou britských kolonialistů, kteří stejně jako Osmané neměli téměř žádný zájem podporovat její prosperitu. Egypťané se sice zbavili břemene osmanského i britského impéria, a v roce 1952 svrhli vlastní monarchii, ale k žádné podobné revoluci jako v roce 1688 v Anglii nedošlo, a místo aby od základu změnilo politické poměry, vyzvedli k moci další elitu, kterou prosperita obyčejných Egypťanů zajímala stejně málo jako dříve Osmané a Britové. Základní struktura společnosti se tudíž vůbec nezměnila a Egypt zůstal chudý.

V této knize budeme zkoumat, jak se tyto modely v průběhu dějin opakují a proč se někdy mění, jako tomu bylo v Anglii v roce 1688 a ve Francii s revolucí v roce 1789. Pomůže nám to pochopit, jestli se skutečně mění situace v dnešním Egyptě a jestli revoluce, která svrhla Mubáraka, přinese také instituce schopné zajistit prosperitu obyčejným Egypťanům. Egypt už v minulosti revoluce zažil, ty ale nic nezměnily, protože ti, kdo stáli v jejich čele, jen převzali otěže od sesazených a zavedli obdobný systém. Pro obyčejné občany je opravdu těžké získat skutečnou politickou moc a změnit způsob fungování společnosti. Možné to však je, a ukážeme si, jak k tomu došlo v Anglii, Francii a v USA – a také v Japonsku,

PROČ STÁTY SELHÁVAJÍ

Botswaně a Brazílii. K tomu, aby chudá společnost zbohatla, je nutně zapotřebí právě takováto politická transformace. Leccos svědčí o tom, že k ní možná dochází i v Egyptě. Reda Metwaly, další účastník demonstrací na náměstí Tahrír, říká: „Tady vidíte pohromadě muslimy a křesťany, mladé a staré, a všichni chtějí to samé.“ Uvidíme, že podobné široké společenské hnutí bylo klíčovou součástí toho, co se odehrálo během jiných politických transformací. Pochopíme-li, kdy a proč k takovým změnám dochází, budeme umět lépe vyhodnotit, kdy takové hnutí skončí neúspěchem, jak už se v minulosti častokrát stalo, a kdy si můžeme dělat naděje, že uspěje a přinese lepší život milionům lidí.